

Kulturális Antropológia

Szappanos Adrienn

2002. november 3.

1. Alapfogalmak

Saját identitásának magyarázatára szorul: mi a különbség antropológia és etnológia között?

Leegyszerűsítve: antropológia → az ember

etnológia → a közösség, a nép tudománya

De a megkülönböztetés erőltetett, az antropológia ókori eredetű, az etnológia 19. századi szó.

Intézmények:

Franciaország: 1839 – Etnológiai Társaság

1859 – Antropológiai Társaság

De mindkét társaság „embertudomány”-nak minősíti magát.

Tehát a két tudomány tárgya:

antropológia → a fajok és az emberi anatómia (fizikai antropológia)

etnológia → az emberi tevékenység szellemi, kulturális és társadalmi oldala

Anglia:

1843 – Londoni Etnológiai Társaság (fizikai antropológia, valamint kulturális-nyelvi változások)

1863 – Londoni Antropológiai Társaság (az etnológia anatómiai megnyilvánulásai)

1871 – a két társaság összeolvad, megoldva így a folytonos vitákat a két tudomány tárgya miatt:

Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland

Ettől kezdve az „antropológia” vált hangsúlyosabbá,

az „etnológia” az egyes kultúrák történelmének vizsgálatára szorítkozott.

Antropológia ekkor kap 2 jelzõt:

fizikai → a fajok morfológiai vizsgálata

szociális → mindenféle kulturális jellemző

Amerika:

Boas az „amcsi antropológia atyja”;

Amerikában egyedi helyzet alakult ki: az „antropológia” kifejezés semleges, inkább kulturális mint fizikai jellemzőkre értik (cultural anthropologist).

Antropológián belüli tagolódás / szakosodás:

- fizikai antropológia
- régészet
- régi korok etnológiája, mint az antropológia szinonimája
- kulturális antropológia
- kulturoológia (további szakjai: szociális-, politikai-, gazdasági- stb. antrop.)
- etnológia, mint az egyes kultúrák történelmének kutatása

Európa:

Az „antropológia” kifejezés pedig eleinte csak „fizikai” értelemben volt használatos,

és az „etnológia” jelentette a „kulturális”-t,

majd amcsi mintára átvették a „kulturális antropológia” elnevezést.

Később a megkülönböztetés ténylegesen kikristályosodott:

etnológia → az exotikus (!), Európán kívüli egyszerű társadalmak kutatása,

kulturális antropológia → egyén és társadalom kapcsolatának vizsgálata komplex társadalmakban.

Ez különböző szakokra vált, pl. gazdasági-, politikai-, szociálandropológia stb.

Eltérések:

Olaszország: etnológián belül helyezkedik el a kulturális antropológia – mint egy alszak;

Magyarország: a néprajzon belül helyezkedik el az etnológia és a kulturális antropológia.

2. A kulturális antropológia tárgya

Anglia: az antropológia egyik ágaként az ember kulturális megnyilvánulásaiával foglalkozik.

USA: az antropológia egyik specializált szakága

→ minden emberfajta azonos kulturális alkotóképességgel rendelkezik;

→ a kultúra saját törvényszerűségeinek alárendelten alakul;

→ a kultúra a „biológiai” fölött álló tartomány /by **Kroeber**/.

Kroeber nyomán kialakult viták eredményeképpen:

• a kultúrákat hordozó társadalmak is kulturális termékek

• a kultúra és a társadalom ugyanannak a jelenségnek a két oldala → „szociokulturális” tartomány

P.Zs. véleménye:

a kulturális antropológia a társadalomban élő ember *megközelítése*, valamint viselkedésének, szellemének *értelmezése*; a tudomány energiáit a kultúra és a társadalom kapcsolatainak megismerésébe fekteti.

Kulturális antropológia 3 vizsgálódási területe: 1. ősrégészet
2. nyelvészeti antropológia
3. etnológia (?)

Amerikai kulturális antropológia nézetei:

• az egyes társadalmak kultúrái integrált egészet alkotnak (≈ az egész több, mint a részek összessége)

• kulturális relativizmus: a kultúrák egyenértékűnek tekinthetők

• a világ minden kultúrája kulturális antropológiai vizsgálatok tárgya lehet, függetlenül a fejlettségétől

A kultúrák integrációjáról egymással ellentétes nézetek léteznek:

→ az integráció az összetevők közötti kapcsolatrendszer jellegéből fakad

vs.

→ a kultúra egészét átfogó értékrendből fakad

Marxista antropológia (!):

Marxnak a társadalomra és a történeti fejlődésre vonatkozó nézeteire alapoz (ki gondolta volna...); képviselői kritikusan állnak hozzá más nézetekhez.

Kutatási irányok: gazdasági,
ökológiai,
kognitív (!),
vallás-,
politikai,
pszichológiai,
szimbóóólikus antropológia stb.

Terepmunka:

Az antropológiai kutatás legfőbb módszere →

a kutató beköltözik a kultúrába, és úgy tesz, mintha kutatna, közben „sűrű leírásokat” készít

→ elemzést készít a megismert kulturális jelenségekről,

mind a vizsgált kultúra keretein belül, mind általános tekintetben (kultúrák közötti összefüggések).

Amerikai kulturális antropológiai kutatások tárgyai (miért mindig Amerika?):

- kezdetben az észak-amerikai indián társadalmak
- a két vh. között: Óceánia, közép-és dél-amerikai törzsi és falusi közösségek amerikai városok (afroamerikai kultúra)
- ezek hatására elkezdtek kutatni az egységes dolgokat a különbségek helyett, pl. értékrendszer, nemzeti karakter, társadalmi és kulturális tagoltság közti összefüggés
- a II. vh. után: a gyarmati rendszer felbomlásával: Afrika, Dél-Ázsia, Európa.

Később új érdeklődési területek:

- kultúrák önmagukban vett vizsgálata
- kultúrák egymáshoz való hasonulása (acculturáció)
- kulturális változásokban megmutatózó szabályszerűségek
- sikeres modernizáció vagy veszélyeztetett kultúrák
- modern ipari társadalmakban: társadalmi hatások, etnicitás és identitás.

A 19. században újjáéledt az érdeklődés a kulturális evolúció általános menetének kidolgozására, valamint a különböző kultúrák történeti alakulásának nyomon követésére.

A kultúrák szükségszerű egymáshoz kapcsolódásának vizsgálatára korrelációs-statisztikai számítások: céljuk az összehasonlíthatóság megalapozása, a jelenségek egymáshoz kapcsolása.

A 20. század második felében Európába is átkerült az amerikai eredetű szemléletmód, gazdagítva az európai néprajzot, ill. önálló intézményeket teremtve.

Magyarországon korábban a kulturális antropológia a néprajz keretein belül oktatódott, 1990-től kezdve alakultak kulturális antropológia tanszékek.

3. Kultúra

A szó eredete: latin „colere”: művel, gondoz, ápol.

agricultura: földművelés → ennek analógiájára kezdték használni a lélek kiművelésére (pl. Cicero) humanisták (F. Bacon, Montaigne) Voltaire, német felvilágosodás gondolkodói: a kiművelt állapotot szembeállították a műveletlennel

Főnévként Herder használja először → minden, ami az embert a természeti-állati létből kiemeli. Később a társadalmilag átadott képességek és tapasztalatok együttese; összetevői: eszközök, nyelv, dalok, mesék, stb.

Herder szerint:

az egyes népek kultúrája alkotja az *emberiség kultúráját*;
a kultúrák fejlődésében fokozatok figyelhetők meg.

Kant:

a „kultúrát” (mint az elvontabb erkölcsi-szellemi nemesedés eredményének magasabb rendű eszméjét) szembeállítja a „civilizáció”-val (a viselkedés csiszoltsága, a gyakorlati élet kifinomultsága)

→ a viták végeredménye:

a „kultúra” a saját népé, a „civilizáció” idegen népé, mely csekélyebb értékeket hordoz (legalábbis Európában ez a helyzet)

Kialakult egy másik, értékmentes értelmezés is, melyben szerepet játszott a távoli, nem európai társadalmak sokaságának megismerése, tőlük kulturális javaknak tekintett tárgyak gyűjtése.

Ennek eredménye: a néprajzban az „anyagi” és a „szellemi” kultúra szétválasztása. (Isd. régészetben az összetartozó tárgyak leletegyüttesét is „kultúrák”-nak nevezik).

Tylor definíciója:

„A kultúra vagy civilizáció, tágabban vett etnográfia értelmében, az a komplex egész, mely magában foglalja a tudást, a hitet, a művészetet, az erkölcsöt, a törvényt, a szokást, és minden más képességet és sajátosságot, amelyre az ember a társadalom tagjaként szert tesz.”

Minden meghatározásban benne van, hogy az ember létezésének sajátos módja a kultúra, valamint a kultúra alapja a szimbólumalkotó képesség, a társadalomban való élés, a nem-biológiai teljesítmények összessége, így a továbbhagyományozás, felhalmozás, közvetítés, alkotásra való készség kialakítása. A definíciók eltéréseit az okozza, hogy az absztrakció eltérő fokán állnak...

A kulturális antropológia kutatásaira folyamatos hatást gyakorolnak más tudományok

Angolszász szóhasználatban: kultúra = társadalom
 kultúra vs. civilizáció
 (a civilizációt az államot alkotó társadalom hozza létre)

Huizinga → a kultúra a *játék*,

Marx → a kultúra a *munka* által közvetített önmegvalósítása az embernek.

Kultúra = struktúra annyiban, hogy történeti összefüggésekbe rendezhető!

Egyéb elméletek:

- Az „elméleti” fogalom megkülönböztetése a gazdasági fogalomtól:
kultúra = elsődlegesen cselekvés-orientált normarendszer (Malinowski),
vagy intézményrendszer (Gehlen).
- Életfilozófia: kultúra = a népek identifikációja vagy reprezentációja
(mert ugyebár a kettő teljesen ugyanaz...)
A kultúra integráló ereje mellett elhatároló is lehet.
- Kultúrapesszimizmus és kulturális relativizmus: az nem derül ki, hogy micsoda, de megtudhatjuk, hogy túlsúlyba került, miután megrendült az ember tökéletesedésébe vetett hit.
- Evolucionista elképzelések:
a kulturális fejlődést részben biológiailag, mint ciklikus mozgást (Spengler),
részben mint hanyatlást (Heidegger, Jaspers) magyarázták.
- Freud → „a kultúra rossz közérzete”
(milyen gízda már, hogy belecsempészte egy pszichológus nevét is).
- Adorno és Workheimer → a haladás regresszióba csap át.
- Jelenlegi elképzelés: „multikulturális” társadalom
→ a legkülönbözőbb társadalmak megférnek egymás mellett, megőrizve saját önállóságukat.

4. Első evolucionizmus

a) Edward Burnett TYLOR

Tylor Amerikában a „kultúra tudományának” megalapítójaként emlegetik.

Survival = fennmaradt csökevény, korábbi fokozat maradványa, kulturális emlékek továbbélése.

Tylor a fejlődést indirekt módon próbálta magyarázni.

Műve: Primitive Culture, 2 fő gondolata:

1. Survival: a népek múltbeli kultúrája rekonstruálható a múltból maradt survival-ok alapján.
Minden, ami egy kultúrában nem funkcionális, az egy korábbi fokozat maradványa.
Tylor ezzel elvezet a kultúrák józan interpretációjához.
2. Animizmus: a legalapvetőbb vallásos eszme → a szellemek létében való hit.
Egyszerűbb kultúrájú népek vallására jellemző, minden lélekkel bír.
Az animizmus kialakulásában az élet történései (álom, haluk, halál) közrejátszottak.

A vallás evolúciója – kognitív alapon – 3 fokozaton ment keresztül:

1. animizmus (lélekhit)
2. politeizmus (többistenhit)
3. monoteizmus (egyistenhit)

Később a vallásétnológiai kutatás a lélekhitet nem önmagában, hanem a mágiával együtt kutatta → a gondolkodás kezdeti fokán fontos tényező.

Animista szemléletre utaló jelenségek:

- mana /Polinézia/ → ritka gyümölcs, aminek varázserőt tulajdonítottak
- orenda /indián/ → jelentése: szent
- „rizslélek” /Kína/
- „kukoricaszellem” /mexikói indiánok/.

A honfoglaló magyaroknál is létezett animizmus.

A „primitív” jelenségek a fejlett kultúrákban a survival-jai egy régebbi kornak:

pl. fetisizmus és babonák a monoteista vallásokban.

Tylor vallotta az emberiség ún. pszichikai egységének tanát, tehát hogy az emberi elme a világ minden részén hasonló.

b) L. H. MORGAN

Henry S. Maine ('Ősi jog'): a legősibbnek a patriarchális családtípust tekinti

J. F. McLennan ('Természeti népek házassága'): a matriarchális volt az ősi családszervezeti forma

L.H. Morgan ('Ancient Society' – 'Ősi társadalom'):

a *rokonságról*, a *családok fejlődéséről* írt, irokéz indiánokat vizsgált élete végéig (szegény).

Evolucionista családfejlődési modell megalkotása:

3 típusú társadalomfejlődésről beszélhetünk, mindegyiknek van ősi, középső és felső alszakasza (tisztára, mint Piaget):

1. „vad” → vadászat, halászat, gyűjtögetés.
 - a) nyelv feltalálása (!!)
 - b) dárdahasználát, szigony
 - c) íj és nyíl.
2. „barbár” → állattenyésztés + földművelés, különböző eszközök használata.
 - a) kerámia felfedezése
 - b) állattartás, földművelés, öntözés
 - c) vaseszközök.
3. „civilizálódó” → gépek + iparosodottság.
 - a) írás megjelenése
 - b) puskapor, papír, nyomtatás, iránytű
 - c) gépek, ipari termékelőállítás.

Vagyis az evolúció minden fokához tartozik egy szociokulturális életforma.

A társadalmat viszonylagos fejlettségi fokának megfelelően kell mindig vizsgálnunk.

A társadalmat önmagában kell bemutatnunk!

A vizsgált népek *állapota* fontos, és nem pedig az *idő-tényezője*!

Morgan a materialisták közé sorolta magát, mert létfenntartásról és materiális eszközökről beszélt.

Emiatt Engels forrásként használta őt dialektikus materializmusához.

Kulturális materializmus = dialektikus materializmus /by Marx és Engels/.

c) Herbert SPENCER

Spencer ('A pszichológia alapelvei'):

Szerinte az ember mentális tulajdonságait bizonyos kémiai és fizikai jellemzők határozzák meg. Nézetét a tudományos közvélemény elvetette.

Az evolúció filozófusának tekintik, mert több szakkifejezést ő alkotott meg (struktúra, funkció, rendszer = organizmus, szuperorganikus = az egyén szintjén felülemelkedő). A biológiai modellt alapvetőnek tekintette a társadalom megértéséhez.

A világmindenség csak az evolúciós elmélettel írható le:

a társadalom kezdetben differenciálatlan *organizmus*,

majd egymástól elkülönült *struktúrákat* hoz létre,

hogy azok egymástól elkülönült *funkciókat* lássanak el.

Szuperorganikus = olyan ideák, amik felülemelkednek az egyén szintjén, ezek által képes az ember összehangolt cselekvésre (?).

Az evolúció értelmezése → a legalkalmasabb fennmaradása.

d) Sir James FRAZER

Frazer ('Aranyág'):

a mágikus mentalitástól fokozatos fejlődés vezet a vallásos tudatig, ill. a vallásos tudattól a tudományos gondolkodásig (pszichologizálón közelít a gondolkodásformákhoz).

1. Az ember mentális képességének lassú fejlődése maga után vonta a gondolkodásformák fokozatos változását: az elme korai fejlődési szakaszának a zűrzavaros gondolati és tudatlanság felel meg, mely állapotban az ember nem képes a tárgyi-tapasztalati világ ok-okozati összefüggéseit átlátni, és azok helyes magyarázatát adni.
2. Az ember azt hitte magáról, hogy képes megszelídíteni a természet erőit → így született meg a vallás, vele együtt pedig a szentség hordozója, a pap, aki közvetít az istenség és az ember között.
3. Aztán az ember rájött, hogy az isten nem képes megoldani a problémáit, elkezdte figyelni a természeti jelenségeket, és kereste a természeti törvényeket. A természet megismerésével lehetőség nyílt annak hasznosítására is. ((Szerintem ez baromság))

Frazer gondolatmenete a viktoriánus korszak ideológiáját tükrözi:

- hit a formák egymást követésének rendjében
- a korábbi szakaszok problémái a következőkben megoldódnak
- a „haladás” eszméje
- a „survival”-cucc elfogadása:
survival-nak nevez minden olyan kulturális elemet, mely egy korábbi szakaszhoz tartozik, de tartósan fennmarad egy későbbi formában is.

Az 'Aranyág'-ot gondolatmenetének merevsége miatt „hibagyűjteménynek” is nevezhetjük.

Összehasonlító módszerének lényege:

- az antik világ, klasszikus mitológia és a primitív társadalmak közti párhuzamok felállítása példákön keresztül
- párhuzamosságok maximálása
- szépíró módjára megfogalmazott analizálások.

Kritikusai szerint **Frazer** nem hozott létre önálló teóriát, ezért nem is járult hozzá az antropológia tudományához.

W. H. R. Rivers:

angol_evolucionista, de nagy hangsúlyt fektetett a történetiségre is

(szemben az evolucionistákra jellemző genetikus perspektívával).
Először alkalmazta a geneológiai módszert:
rokonsági terminológia rögzítése és rokonság társadalmi funkciója.

5. Kultúrkörök iskolája

a) Franz BOAS

Boas: a kutatómódszertan első bajnoka, az amerikai antropológusok első nemzedékének kitermelője.
Elméleti alapjai: történeti és antievolucionista (a történeti-kulturális iskola tanításai értelmében).

A történeti-kulturális iskola gyökerei: „kultúrkörök”.

A kultúrtörténeti iskola szerint a modern antropológia feladata a fejlődés vizsgálata új kritériumok szerint: a kultúrák fejlődésének törvényeit nem az egyirányú haladásban kell keresni többé (like evolucionisták), hanem sokkal inkább az egyes embercsoportok szabad választásaként, ill. népvándorlások által meghatározott komplex kulturális kapcsolatrendszer eredményeként kell felfogni. Az evolucionista szemléletű kezdeti antropológia a természettudományokhoz állt közel (Darwin hatása!), míg az új inkább morális, történeti megközelítésű.

Új kritériumrendszer: párhuzamot kell feltételezni a történeti, de nem írott források és a primitív társadalmak között (primitív társadalmak → élő forrás).

b) RATZEL

Ratzel által felállított kritériumrendszer a kulturális elemek értékelésére antropográfia néven: minden nép történelme nyomon követhető a népesség mozgása révén, mely mozgás a kultúra útját eredményezi. A népmozgások révén a helyi kultúrák változnak, a kulturális elemek közti analógia lesz az összehasonlítás alapja.

Pl. összefüggés fedezhető fel Melanézia és Nyugat-Afrika íja és nyila között forma és minőség tekintetében → közös eredet, tehát a két nép egy korábbi korszakban kapcsolatban lehetett egymással → „minőségi kritérium”

Frobenius: a „mennyiségi kritérium” fogalmának kidolgozása:
nem csak az íj, nyíl és lándzsa hasonlíthat egymásra, hanem lakóépületek, maszkok, ruhadarabok stb. Kutatásai így „mennyiségileg” igazolták **Ratzel** feltételezéseit.

Ratzel: „Völkerkreise” = népek köreiről beszél,

Frobenius „kultúrákról”.

c) GRAEBNER

Graebner: a két fenti fogalom szintézise: „Kulturkreise” = kultúrkörök (német-osztrák iskola).

A „minőség és mennyiség” kritériuma önálló módszerré vált, azzal a céllal, hogy végre megszabaduljon a tudomány a pszichologizálás szubjektív elemeitől.

Graebner definíciója:

Egy kultúrkör = totalitásában tekintett kulturális elemek összessége

→ minden emberi tevékenység ide tartozik (≈ **Tylor** „összesség”-fogalma)

pl. egy nagy kultúrkört alkot a világon élő összes vadászó társadalom (ennek egyik konkrét megnyilvánulása a pigmeusoké); a „kör”-nek saját élete van, ahogy elemei mozognak, úgy mozog a kör is. Egyik kör a másik fölé rétegződhet, a történelmi elemzésnek át kell hatolnia az egyes rétegeken ahhoz, hogy képes legyen az adott kultúra változásait igazolni.

(A **Tylor**-i „survival”-fogalom továbbgondolása: „sztratigráfia”.)

'Methode der Ethnologie': megjelenteti az etnológia első módszertani kézikönyvét, amiben szembeállítja az evolúciós elméletet a történetiséggel (in Heidelberg).

Az írott források hiánya ellensúlyozható a kultúrkörök és kulturális elemek minőségi és mennyiségi elemzésével. Az etnológia történeti forrása a primitív népek, mint a múlt „élő archívumai”.

GÁZ: ebben a végkövetkeztetésben nem különbözött az evolucionistáktól!

Graebner az interpretációs fázisról:

a gyűjtés során adódott dolgok (adatok?) értelmezése, összehasonlítás, összevetés a közel és távol álló kultúrákkal.

A kulturális fejlődés problémaköre:

- hogyan lehet bizonyos kulturális köröket megállapítani
- pusztán formai kritériumok alapján nem elégséges a magyarázat
- lényege, anyaga, funkciója a fontos (lsd. fűvócsó)
- mennyiség kritériuma is fontos (pl. a nyelv komplexebb, mint a hajviselet)

d) SCHMIDT

Schmidt a földrajzi elterjedésen nyugvó történeti irányultságú elmélet kiteljesítője.

A történeti iskola középpontját Bécsbe helyezte át → Bécsi iskolának is nevezik.

Szaklapot indított, intézetet alapított, tudományt szervezett.

Elsősorban elemzéseket és nyelvi-etnológiai osztályozásokat írt.

Tanulmányozott területek: ausztráliai népek nyelvei, a föld családtípusai, a föld népeinek és kultúráinak rendszerezése.

Legfőbb vállalkozása: istenfogalomról írt 12 kötet:

Isten-fogalom fejlődése:

az istenről alkotott legősibb kép hordozói a vadászó-gyűjtögető népek

→ ők az emberiség kezdeti korszakának kultúrájával azonosíthatók: Urkultur.

Egyistenhitük az Urmonoteizmus, vagyis az eredendő, ősi monoteizmus, vagy ősvallás.

Az ember feltételezett első, ősi világgépe az isten felbukkanásához köthető:

nem az ember alkotta meg magának az isten alakját, hanem sokkal inkább „isteni reveláció” volt előbb az isten megmutatta magát, és megmutatta az embereknek, hogy hogyan kell benne hinniük

→ eredendő reveláció tana.

Schmidt objektivitása megkérdőjelezhető, következtetései önkényesek, elmélete túlzó, még tanítványai sem követték szegényt.

A kultúrkörök történészeit az a kritika érte, hogy mechanikusan értelmezik a kulturális elemek egyes körökhöz való kapcsolódását, szubjektívan pszichologizálnak, ugyanúgy, mint az evolucionisták. A kultúrkörök elmélet elavult, majd megszűnt.

e) LÉVI-STRAUSS

Lévi-Strauss mottója a történész állandó dilemmája: minél többet tanít, annál kevesebbet magyaráz meg, minél többet képes megmagyarázni, annál kevesebbet közöl.

Szerinte a történelem = módszer, amit tévesen kapcsolnak össze az „emberiség” fogalmával.

Nem köthető emberhez, tárgyhoz, viszont bármilyen struktúra elemei egyetlen egésszé olvasztásához nélkülözhetetlen a történettudomány, mint módszer.

A történelem a jelenségek megértésére való törekvés kiindulópontja.

A Bécsi iskola által javasolt séma a kultúrák történeti fejlődésének leírására:

1. Urkultur (ősi, primitív kultúra)
2. Elsődleges kultúrák:
 - a) apaági
 - b) anyajogú
 - c) totemisztikus társadalmak.
3. Másodlagos kultúrák: elsődleges kultúrák bármelyikének keveredéséből
4. Harmadlagos kultúrák: az elképzelhető keveredések bármelyikét produkálhatják, komplex keveredésű társadalmak.

Új elemei az iskolának:

- kontinuitás kritériuma (egy kultúra mennyire van jelen egy kultúrkörben)
- rokonsági fok kritériuma (milyen távol vannak az egyes kultúrák egymástól tipológiailag)
- rétegek kronológiai felvázolása pótolhatja a fejlődés-kutatást.

6. Boas és iskolája

a) BOAS

A kultúrtörténeti iskola szemléletét követi, antievolucionista.

Kutatásai: eszkimók, indiánok, kwakiutl-ok élete; foglalkozott a kultúra fogalmával és a fajokkal.

Faj ≠ kultúra!

Küzdött a megkülönböztetés és előítéletek ellen. Értelmi különbségek nem magyarázhatók a bőrszínnel, de zenei tehetségben vannak genetikai eltérések. Az előítéleteknek nincs szignifikáns valóság alapja (ld. skandinávoknak csupán 16%-a magas és szőke).

A fenti nézetek az angolszász antropológusokat két táborra osztották (nem derül ki, hogy mi az a két tábor).

Az evolúciót pozitívnak tekinti → az ember fejlődésre képes

(ld. Spencer: az élőlények társadalma az egyszerűtől a bonyolultig fejlődik).

Mivel magyarázhatók a populációk közti eltérések?

- a kulturális különbségek függvényei, nincs kapcsolat rassz és kultúra között, rasszon belüli fenotípusok változatossága miatt lehetetlen alsóbbrendű és felsőbbrendű rasszról beszélni. Vagyis, egyedül a részleteiben megismert kultúra szolgálhat magyarázatként a populációk közötti különbségre.

Terepkutatás:

Boas: a modern terepmunka megalapozója Amerikában → szükség van egy új módszerre az összehasonlítás helyett.

Vitatja, hogy egy etnológiai jelenség több, független helyen való felbukkanása és fejlődése mindenhol azonos volt, és ostobaságnak tartja a kulturális különbségek elhanyagolását, hiszen épp a kulturális különbségeknek van alapvető jelentőségük!

Az új módszer:

- a szokásokat részletekbe menően tanulmányozza
 - elemzi a szokás elterjedtségét a szomszédos kultúrákban.
- A kutatást végző számára ez a módszer lehetővé tenné:
- a kultúrára ható környezeti tényezők feltárására
 - a kultúrát alkotó pszichológiai aspektusok megvilágítására
 - a szokás helyi történetének kikutatására.

Tehát induktív módszer, az egyes esetek gyakorisága ad alapot az általánosításra.

Boassal az amerikai antropológia végleges formát ölt.

Gondolatmenete, amely **Benedict kulturális relativizmus** elméletének alapja lesz:

- példákat hoz arra, hogy mennyire más eredetűek lehetnek az egyes ma tapasztalt jelenségek, képzetek, tárgyak
- azonos kulturális megjelenésformák más jelentéssel bírnak eltérő kulturális közegben
- az etnológia legfőbb feladataként a kultúrjelenségek kialakulásában szerepet játszó pszichológiai folyamatok megragadását tartotta.

b) Ruth BENEDICT

Boas-tanítvány; műve 'A kultúra mintái':

- A kultúra nem véletlenszerűen áll össze!
- viselkedések egységeként jelenik meg a „kultúra mintája”
- a kialakult viselkedések (patterns) a kultúra integrációjának megértését segítik elő
- az emberi viselkedés ad magyarázatot egy kultúra létezésére (de ez leegyszerűsítés, mert figyelmen kívül hagyja a kultúrán belüli viselkedésváltozatokat)
- az egyén társadalmi viselkedését akarja megérteni, de redukál és szimplifikál
- kulturális alakzat = egy adott kultúra integrált formában
- nem csak „primitív kultúra” van, hanem „primitív kultúrák” léteznek
- kulturális relativizmus: minden kultúra több, mint alkotóelemeinek összessége, ezért a kulturális mintákat kell vizsgálni, megérteni csak az integrált kulturális alakzatot lehet.

Más kultúrák megértésének útja:

a kulturális relativizmus megtanít minden más kultúra tiszteletére →

Homo sum, nihil humani a me alienum puto –

ember vagyok, semmi emberi nem idegen tőlem /ókori mondás/.

Etnocentrizmus:

- definíció: egy bármely kultúrával való azonosulás, önmagában pozitív tartalmú, hiszen alapszemélyiségünk jegyeinek kialakulásához nélkülözhetetlen: beleszületés!
- De: ha túlzó és negatív megnyilvánulásokra ad okot, elvetendő
- Pozitív oldala: szükséges az identitás megléte, így tudjuk megkülönböztetni magunkat másoktól
- Negatív oldala: amikor nem arra használjuk identitásunkat, hogy magunkat megerősítsünk, hanem arra, hogy másokat lenézzünk, csak azért, mert „mások” → a pozitív etnocentrizmus „beteges etnocentrizmussá” válik, melyet „kulturális betegségeknek” foghatunk fel
- Patologikus etnocentrizmus: elhomályosult ítélőképesség, egyenes út az előítéletekhez. A beleszületett kultúra az abszolút mérce, a hasonlítás megkérdőjelezhetetlen alapja.
- A kultúrák dinamikus felfogása segít leküzdeni az etnocentrizmus negatív megnyilvánulásait.

A nemzeti karakter vizsgálata:

- Az adott kultúra egyes típus-személyiségeinek meghatározása lélektani terminusok segítségével
- Az ítéletalkotás kockázatos, mert szubjektív lehet, ezért csak előítéletmentes személyek alkalmasak!
- az antropológusok többsége sztereotípiák rabja, ezért objektív eszközökkel kell vizsgálni (pl. projektív tesztek (éljen az objektivitás!!) vagy véleményeket kutató kérdőívek (ha ezt Hain Feri hallaná...))

Kroeber **Kant**ot idézi, mint a német nemzeti karakter leíróját, és mint követendő példát.

Kant a „népi temperamentumot” a kultúrából és az etnikai eredetből származtatja.

Példák a nemzeti karakter-vizsgálatokra:

- **Benedict** (Japán, Thaiföld)
- **Mead** (Románia, Franciaország, Oroszország)
- **Lowie** (Németország)
- **Gorer** (Amerika)

Róheim Géza kritizálta a nemzeti karakterológiákat, hiszen félrevezető, ha bármelyik karaktert dominánsnak kiáltjuk ki, szerinte az ún. nemzetkarakter nem is létezik (végre egy értelmes ember!).

A nemzeti karakter-vizsgálatok értékelése:

hasznos és értékes, bár nincsenek jól kidolgozott vizsgálati technikák; általánosításra ad alapot, sztereotipizál, de mindennek ellenére az antropológia megállapításai rugalmasak és mindig hipotetikusak.

c) **A. L. KROEBER**

Német származású amerikai; **Benedikt** „kulturális minták”-gondolatának átvevője.

Figyelme a társadalmiság felé fordult; a kultúra természete izgatta, a kultúra mintaképző tulajdonsága.

Kroebnernél a szuperorganikus fogalma:

- kulturális mintákkal kapcsolatba hozható (pl. női divat – az egyén választásán túl)
- szuperorganikus = kultúra, minden, ami a kulturális cselekvés révén valósul meg (**Spencer**nél szuperorganikus = természet)
- A kultúra azért lesz szuperorganikus, mert felette áll minden természeti jelenségnek.
- Az embert az állatok fölé helyezi, hiszen a kultúra az emberi agy terméke, „speciális emberi képesség” (≈ **Saussure** „nyelvi képesség” fogalma).
- E képesség minden más emberi tevékenységtől megkülönböztetendő, mert a kultúra terméke lehet egyéni, de lehet csoportos is (micsoda érvelés, figyelitek?).
- Szétválasztja az „organikus” és a „társadalmi” jelenségeket (erre korábban nem került sor)
- **Kroeber** szerint egy nagy ugrás kellett a társadalmiság felbukkanásához, nem fokozatos megjelenésről beszél. Éppen ezért az emberiség történelmében a csúcsok, kiemelkedések jelentik a kulturális alakzat legfontosabb pontjait, pl. görög kultúra (politikai és filozófiai vonatkozásban is).

Kroeber kritikája:

- természet és kultúra nem állíthatók szembe egymással!
→ szociobiológia szerint a kulturális és a biológiai egy dolog két oldala
- az állatvilágon belül is gyakori az összehangolt és szocializált viselkedés (etológia).

7. A francia szociológiai iskola

Émile Durkheim:

a „társadalmi tények” és „kollektív képzetek” fogalmakat használja a kultúra leírására.

A társadalom „morális rendszer” (volt); szolidaritása a munkamegosztás specializálódásával nő.

’A vallási élet elemi formái’:

- az emberi gondolkodás gyökere a totemizmusban keresendő, nem a mágiában (**Frazer** és **Tylor**)
- az etnológia feladata a komplex szimbolikus kódok megfejtése
- alapvető társadalmi értékek összpontosulnak a rituális tevékenységben (pl. Kínában az elhunyt tiszteletére rendezett rítus)
- a család eredete a totemizmusban keresendő
→ „A totem az enyém, és én a totemé vagyok”.

Az osztályozás lényegi szempontja:

- nincs primitív személyiség, hanem olyan személyiség, hogy azonosítja magát a totemállattal
- az osztályozási forma független a társadalmi szervezettől: egyszerűen a dolgok és a szimbólumok szimpátiáját feltételezi ez a forma (pl. kínai horoszkóp)

Az európai osztályozási mód eltér ettől, hiszen az hierarchikus jellegű, függ a társadalmi szerkezettől. Európában az osztályozási mód nem hat vissza a társadalomra, az asszociatív pszichológiai jelleg nem tud érvényesülni.

A totemizmusban semmi sincs, ami a mágiára vagy az animizmusra emlékeztetne!

→ a totemizmust nem előzte meg a mágia és az animizmus.

A totemállat kiválasztása asszociatív úton történik. Ha ellentmondásba kerül a totemállat és a valódi természeti jelenség, akkor megjelenik a mítikus magyarázat.

Durkheim a kollektív képzetek vizsgálatában **Wundt** néplélektan-elméletére támaszkodik.

Wundt szerint a „primitív” lélektanilag jelent primitívet, és nem etnológiai szempontból. Kimutatja, hogy az egyén nem lehet „ható oka” a társadalmi fejlődésnek, azért nem, mert a nyelv, a vallás és szokás nem az egyén, hanem a közösség alkotásai.

Durkheim továbbmegy:

1. semmiféle kollektív formát nem lehet létrehozni, ha nincs meg az egyéni tudat
2. az egyéni lelkek tömörülve rányomják bélyegüket az egyéni tudatra kölcsönhatásuk révén
3. a kollektív képzetek általános törvényeinek tanulmányozását tűzte ki célul **Durkheim**.

Durkheim kritikája:

- nem veszi figyelembe azt a tényt, hogy a tudatot csak úgy lehet megragadni, mint egyéni tudatot
- konstrukciójából hiányzik a személyes oksági elv, hiszen a kollektív képzetek visszakövetkeztethetők a személyes oksági elvekre.

Róheim Géza:

közép-ausztráliai törzseket figyelt meg →

szerinte a reinkarnációs képzetek az Ödipusz-komplexus elfojtásából erednek.

Totemisztikus társadalom: totem = nemzetfogalom.

A nemzetség egy állatfajjal rokonságban lévőknek véli magát.